

فصل هشت

رفتارهای غیرمسئولانه در برخورد با محیط زیست

رفتارهای غیرمسئولانه در برخورد با محیط زیست

زنی بدکاره بود و در صحرائی می رفت. سگی را دید. سگ تشنه بود و سر چاه ایستاده بود و هیچ سطلی نبود که آب بخورد. زن بدکاره کفشش را درآورد و به روسریش بست و از چاه آب کشید و به حیوان داد تا بخورد. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «آن زن بدکاره به سبب این عمل خود، بخشیده شد».

محمدرضا بعد از خواندن این داستان، به خود گفت: اگر خدا به خاطر این کار خالصانه این زن، او رو می بخشد، پس خیلی بزرگه. اما تکلیف بعضی از ماها که محیط زیست رو به راحتی آلوده می کنیم، چیه؟ پس حتماً این کار هم گناهه. ای کاش می دونست مجازات این کار چیه و روی یک کاغذ می نوشت و جلوی کارخونه اطراف محله، جلوی چشم مدیرشون آویزان می کرد... راستی از دست مردم محله چه کاری بر می اومد...

رفتار غیرمسئولانه برخی از افراد در رابطه با آلوده ساختن هوا، آبهای زیرزمینی و خاکها باعث آسیبهای غیرقابل جبران به انسانها یا دیگر موجودات شده است. با توجه به اینکه چنین رفتارهای غیرمسئولانه ای باعث صدمه به شرایط فیزیکی و جسمی انسانها، حیوانات، خاک، آب و هوا

می‌شوند، این رفتارها نوعی مسئله اجتماعی آسیب‌زا در نظر گرفته شده است. اما آیا چنین رفتارهایی در رفتارهای اجتماعی نیز اثرگذار است؟ شاید یکی از مشهودترین مثال‌هایی که در پاسخ به این سؤال قابل طرح است، افزایش عصبیت‌ها و درگیریهایی بی‌موردی است که در روزهای افزایش آلودگی هوا مشاهده می‌شود. علاوه بر این، کودکان، زنان باردار، افراد سالمند و افراد مبتلا به بیماری‌های قلبی در این روزها اجازه خارج شدن از منزل را ندارند و شهر از فعالیت‌ها و جنب‌وجوش طبیعی خود بهره نمی‌برد. به‌طورکلی، تمام بیماری‌های جسمانی یا روانی که در پی آلودگی هوا، آب یا خاک به وجود می‌آیند، نظم طبیعی زندگی انسان‌ها و دیگر موجودات را تا حد زیادی تحت تأثیر قرار می‌دهند.

در برنامه چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، کشورمان ایران باید کشوری بهره‌مند از یک محیط‌زیست مطلوب باشد. این در حالی است که کشورمان در سال ۲۰۱۶ از نظر بهزیستی محیطی در رتبه ۱۳۳ در بین ۱۵۴ کشور جهان بوده است (بنیاد جامعه پایدار، ۲۰۱۷). پس، رفتارهای مسئولانه و محافظت‌کننده‌ی ما در مقابل محیط‌زیست از اهمیت بسیار زیادی برخوردار هستند.

در این بخش به تعریف رفتارهای غیرمسئولانه‌ی زیست‌محیطی و راه‌های اثرگذار پیشگیری و نیز پیشگیری محله‌مدار آن‌ها می‌پردازیم.

تعریف رفتارهای مسئولانه (حامیانه) و رفتارهای غیرمسئولانه زیست‌محیطی

رفتارهای مسئولانه یا رفتارهای حامیانه در محیط‌زیست رفتارهایی هستند که در نتیجه‌ی آن‌ها محیط‌زیست موجودات زنده، به‌ویژه انسان، حفاظت

می‌شوند. باید در نظر داشت که بهترین رفتارهای حامیانه در محیط‌زیست ترجیحاً داوطلبانه هستند..

با این حال، می‌توان از رفتار مسئولانه فراتر رفت و در پی رفتاری بود که هدفش به‌صورت جدی تضمین به‌زیستی فعلی و آینده‌ی انسان‌ها باشد، یعنی می‌توان در پی رفتار محافظت‌کننده بود؛ رفتاری که در پی اصلاح، جبران و در پی عدالت و همبستگی است. این رفتار متضمن به‌زیستی با نگاه به آینده و همراه با نیت محافظت انجام می‌شود و در رابطه با محیط طبیعی و اجتماعی اثرگذاری بالایی دارد.

با توجه به تعریف فوق، می‌توانیم نتیجه بگیریم که رفتارهای غیرمسئولانه، خواه آگاهانه و خواه غیرآگاهانه، حداقل مراقبت‌ها را برای حفاظت از محیط‌زیست رعایت نمی‌کنند. به عبارتی، رفتارهای غیرمسئولانه‌ی محیطی، خواه به‌صورت عمدی و خواه به‌صورت غیرعمدی (تنها از روی بی‌توجهی)، باعث تخریب محیط‌زیست انسان یا دیگر موجودات می‌شوند.

عوامل مؤثر

استش و فلیک^۱ (۲۰۰۹) بر این باورند که پیش از آنکه بخواهیم به عوامل مؤثر در رفتار مخرب زیست‌محیطی بیندیشیم، باید مشخص کنیم که هدف ما کدام رفتار زیست‌محیطی است. به عبارتی، برخی از رفتارهای غیرمسئولانه با برخی از عوامل مؤثر بر این نوع رفتارها به‌صورت تجربی ارتباط بیشتری را نشان داده‌اند. برای نمونه، عواملی که در استفاده کمتر از ماشین اثر دارند، همان عواملی نیستند که در رابطه با بازیافت زباله یا استفاده کمتر از گاز به‌عنوان سوخت گرمازا اهمیت دارند. در این بخش به تجربه‌ی

این نویسندگان توجه می‌کنیم و عوامل کلی مؤثر بر رفتارهای محیط‌زیستی را در چارچوب آنان به نگارش در می‌آوریم. از نظر آنان، مهم‌ترین عوامل کلی مؤثر بر رفتارهای مهم حمایت‌گراانه از محیط‌زیست در حوزه‌های مختلف عبارتند از:

- انگیزاننده‌های زیست‌محیطی
 - ادراک (یا درک) هزینه‌ها و منافع
 - نگرانی‌های اخلاقی و هنجاری
 - هیجانات شخصی
 - نظریه شکل دادن اهداف (دیدگاهی تلفیق‌کننده در رابطه با انگیزاننده‌های زیست‌محیطی)
 - عادات
 - عوامل زمینه‌ای در رابطه با تسهیلات
 - عوامل زمینه‌ای فرهنگی و ارتباطاتی
- باید توجه داشت که اگرچه زمینه‌ی فرهنگی یک عامل در رابطه با مسائل زیست‌محیطی مؤثر است، اما ارتباط مؤثر به خودی خود یک عامل مؤثر حفاظتی نیست. درواقع، وسیله‌ای در دست اصحاب رسانه و دوستداران محیط‌زیست است که به آن‌ها در انتقال مسئولیت زیست‌محیطی کمک می‌کند. برخی از مهم‌ترین راه‌های مداخلات زیست‌محیطی از نظر ارنندس، سوارس و ایدلگو^۱ (۲۰۰۵) عبارتند از:

۱. انتقال اطلاعات
۲. استفاده از مشوق‌های مثبت یا تنبیهات
۳. نفوذ اجتماعی

۴. درگیر کردن افراد در رفتارهای داوطلبانه در خصوص محیط‌زیست و پیشگیری از رفتارهای مخرب محیط‌زیست و ترویج رفتارهای حامیانه در خصوص محیط‌زیست،
۵. بازخورد،
۶. تسهیلات در وضعیت‌های خاص (مانند نصب سطل‌های زباله بازیافت در محلات، وجود خریداران زباله‌های قابل برگشت به طبیعت، در اختیارگذاری یا کرایه‌دادن دوچرخه در محلات و اماکن مختلف).
- باید پذیرفت همه انواع رفتارهای مناسب محیط‌زیست به یک صورت ترویج نمی‌شوند: مطالعه‌ی فراتحلیلی از اُسبالدِستون و شوت^۱ (به نقل از انیستیتو گریسون،^۲ ۲۰۱۲) به‌طور کلی نشان داده است که برخی از رفتارهای محیطی - همچون بازیافت در فضاهای عمومی، حفظ آب و رعایت تفکیک زباله و توجه به بازیافت در پیاده‌روها - با درگیر کردن حداقل مردم و انجام یک کار کوچک حمایت‌گراانه از محیط‌زیست حاصل می‌شوند. دیگر رفتارها همچون صرفه‌جویی در انرژی منزل یا بنزین نیازمند سطوح بالاتری از مشارکت مردم است.
- راهکارهایی که سطوح پایینی از مشارکت را می‌طلبد، بیشتر بر از بین بردن موانع مردم در مسیر دست‌یافتن به رفتارهای زیست‌محیطی متمرکز می‌شوند و اساساً بر چهار نوع استراتژی استوار هستند:
- اول، رفتار را برای مشارکت‌کننده راحت یا مناسب می‌کنند؛
- دوم، یادآورنده‌هایی را در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار می‌دهند (مانند تابلوهایی در این زمینه)؛

1. Osbaldiston & Schott

2. Garrison Institute

سوم، توضیحاتی را در راستای توجیه یک رفتار زیست‌محیطی ارائه می‌دهند؛ و چهارم، آموزه‌ها یا تعلیماتی را در این زمینه ارائه می‌دهند، مثلاً، سط‌های بازیافت را در اختیار قرار می‌دهند و بازیافت را ممکن و آسان‌تر می‌سازد.

● رفتارهایی که سطوح بالایی از مشارکت می‌طلبند و تلاش بالایی را می‌طلبند. برای نمونه، خرید دستگاه‌هایی که از لحاظ مصرف انرژی کارآمد باشند یا خرید ماشین‌هایی که از لحاظ سوخت کارآمد باشند. به عبارتی، در این رابطه باید تلاش بیشتری را برای جلب مشارکت مردم اعمال کرد.

● راهبردهایی نیز وجود دارند که از لحاظ مشارکت وضعیت میانی دارند. این موارد شامل موارد زیر هستند: ۱) استفاده اقتصادی و غیراقتصادی پاداش‌ها، ۲) الگوگیری اجتماعی (اسبالدیستون و شوت، به نقل از انیستیتو گریسون، ۲۰۱۲) نشان داده‌اند که برخی از راهکارهای دوتایی به صورت خاص بهتر عمل می‌کنند:

الف) هدف‌گذاری و پاداش،

ب) هدف‌گذاری و آموزش قدم به قدم در زمینه مربوط،

ج) هدف‌گذاری و گرفتن تعهدات،

د) تسهیل رفتار زیست‌محیطی و استفاده از یادآورنده‌ها (مانند تابلوی آشغال‌نریزید)،

ه) ارائه‌ی توضیحات در راستای توجیه افراد و استفاده از یادآورنده‌ها در آن خصوص،

و) ارائه‌ی توضیحات در راستای توجیه افراد و استفاده از تضاد شناختی.

بدون تردید، تمام این راهکارها را می‌توان در محله اعمال کرد. این راهکارها باید در فضایی مثبت و مشارکتی اعمال شوند و ترجیحاً بر نقاط قوت و

داشته‌های گروه‌های مختلف بنا شوند، از منابع محیطی بهره جویند و هویت افراد را درگیر کنند. علاوه بر این، درک منابع اجتماعی و مالی مردم و استفاده از آن‌ها نیز مهم است. منابع اجتماعی یک محله، شامل گروه‌های کلیدی، شبکه‌های اجتماعی و جلسات غیررسمی است.

در هر حال، موارد بالا در کتاب مسائل اجتماعی آسیب‌زا با نگاهی به پیشگیری محله‌مدار به صورتی نسبتاً مفصل بحث شده‌اند، اما در اینجا علاقمندیم تا بیشتر به راه‌های مؤثر پیشگیری از رفتارهای غیرمسئولانه زیست‌محیطی در محلات پردازیم که در ادامه مورد بحث قرار می‌گیرند.

فهرستی از پرسش‌های اثرگذار

در این بخش، پرسش‌های مهمی در رابطه با رفتارهای غیرمسئولانه متفاوت (مثل مصرف بیش از حد آب، آشغال‌ریختن، استفاده از خودروهای شخصی و...) مطرح می‌شوند. این موارد در رابطه با هر رفتار خاص زیست‌محیطی به صورت جداگانه و خاص قابل طرح است:

۱. آیا رعایت قواعد زیست‌محیطی امکان‌پذیر است؟
۲. آیا اکثر افراد قواعد زیست‌محیطی را رعایت می‌کنند؟
۳. آیا رعایت نکات زیست‌محیطی از نظر فرد ارزشمند تلقی می‌شود؟
۴. آیا رعایت قواعد زیست‌محیطی باعث کم‌شدن هزینه‌ها یا بیشتر شدن منافع یا پاداش‌های فرد می‌شود؟
۵. آیا رعایت قواعد زیست‌محیطی موضوعی اخلاقی نیز تلقی می‌شود؟
۶. آیا افراد خود را مسئول رعایت نکات زیست‌محیطی می‌بینند؟
۷. آیا افراد می‌دانند که رعایت نکردن نکات زیست‌محیطی چه تبعات

منفی دارد؟

۸. آیا رعایت نکردن نکات زیست‌محیطی باعث تغییر در شرایط خود یا جامعه می‌شود؟

۹. آیا رعایت نکات زیست‌محیطی از نظر اکثر افراد تأیید می‌شود؟

۱۰. آیا رعایت نکات زیست‌محیطی از سوی بیشتر مردم اجرا می‌شود؟

۱۱. هیجانات افراد در رابطه با رعایت یا عدم رعایت نکات زیست‌محیطی در رابطه با یک موضوع خاص (مثل استفاده از موتور یا ماشین) تا چه اندازه اهمیت دارد؟

۱۲. آیا فرد به رعایت یا عدم رعایت نکات زیست‌محیطی عادت کرده است؟

۱۳. عادت رعایت یا عدم رعایت تا چه اندازه در وی تثبیت شده است؟

۱۴. آیا تسهیلاتی (مانند وجود سطل‌های زباله یا وسایلی همچون دستگاه‌های آبیاری اتوماتیک) در دسترس قرار دارند؟

۱۵. آیا یادآورنده‌های کافی و مناسبی در رابطه با یک موضوع زیست‌محیطی در یک فضای اجتماعی وجود دارد؟

۱۶. آیا آموزه‌ها یا تعلیمات مناسبی در رابطه با یک مسئله زیست‌محیطی ارائه شده است؟

۱۷. آیا پاداش‌های مناسبی در رابطه با رعایت یک مسئله زیست‌محیطی ارائه می‌شود؟

۱۸. آیا الگوهای مناسبی در رابطه با افراد مسئول یا حامی محیط‌زیست ارائه شده است؟

۱۹. آیا افراد یک جامعه به مسئولان اجرایی در حوزه حفظ محیط‌زیست اعتماد دارند؟

۲۰. آیا در فرهنگ یا خود فرهنگ فضای مورد نظر رعایت نکات زیست محیطی (مثل عدم اسراف) ارزشمند تلقی می شود؟
۲۱. افرادی که باید نکات زیست محیطی را رعایت کنند، در فضایی از فرهنگ حمایتگر از محیط زیست قرار دارند یا در فضایی از فرهنگ خاطی از قواعد زیست محیطی؟
۲۲. آیا مجموعه ی قواعد، ارزش ها، عادات، هیجانات قابل قبول در یک جامعه، هنجارها، هزینه ها و منافع به بی توجهی به محیط زیست کمک می کنند یا مانع بی توجهی به زیست محیطی می شوند؟

طرح های محلی پیشگیری

می دانیم که جهت پیشگیری محله مدار از رفتارهای غیر مستولانه در محیط زیست نیز می توان از راه های حمایتی یا مشارکتی اقدام کرد. در ادامه برخی از این راهها را معرفی می کنیم.

حامیان سبز: گروه دانش آموزی همیاران (سبز) محیط زیست را شکل دهیم. بسیاری از افراد علاقمندند تا نگرش و عادات نامناسب فرزندان خود را اصلاح کنند و این موضوع را حافظ فرزندان و محیط زندگی نسل های آینده خود می دانند. مهم ترین هدف این طرح تغییر نگرش (و نیز رفتار حاصل از نگرش) کودکان و نوجوانان در رابطه با محیط زیست در شهرها و محله است.^۱ این کار با ورود به گروه همیاران محیط زیست و کسب یک هویت جمعی مثبت در این رابطه صورت می گیرد که می تواند با تقویت مثبت این

۱. یکی از اهداف کتی و عینی مهم این طرح می تواند افزایش رفتارهای زیست محیطی کودکان و نوجوانان باشد. تعداد رفتارهای زیست محیطی مثبت کودکان و نوجوانان پس از شرکت در این برنامه باید در مقایسه با قبلشان افزایش یابد.

نگرش در دانش‌آموزان تثبیت شود.

سازمان‌های غیردولتی یا گروه‌های فعال زیست‌محیطی نیز می‌توانند با اخذ مجوز از سازمان آموزش و پرورش به مدارس و نیز دیگر سازمان‌های محلی مثل بسیج محله راه یابند و با راه‌های مناسب دانش‌آموزان را جذب فعالیت‌های زیست‌محیطی کنند.

این نوع فعالیت‌ها، به‌ویژه در هفته محیط‌زیست، توجه جدی‌تری دارد. سخنرانان در زمینه‌ی محیط‌زیست باید افرادی معتبر باشند و از جهاتی شباهت‌هایی با کودکان، نوجوانان یا قشر مورد نظر مخاطب داشته باشد (مثل شباهت‌های طبقاتی). سخنران می‌تواند با توصیف داستان‌های مربوط به حرمت محیط‌زیست، اهمیت محیط‌زیست را مورد تأکید قرار دهد. این داستان‌ها می‌توانند در قالب موضوعات مورد علاقه و دغدغه دانش‌آموزان مطرح شوند.

در سخنرانی‌ها می‌توان از تکنیک‌های مختلفی استفاده کرد: تأکید بر حرمت سلامت و زندگی، طرح سؤال، ایجاد شور و حال، استفاده از تمام تکنیک‌های نفوذ اجتماعی و ایجاد بحثی کوتاه مفید به نظر می‌رسند. سخنرانان باید دانش‌آموزان را به رعایت مسائل زیست‌محیطی تشویق نمایند و از آن‌ها بخواهند که با خود عهد کنند که رفتار نامناسب زیست‌محیطی کوچکی مانند ریختن زباله در خیابان را که به‌صورت خاص به آن محله آسیب زده است، ترک کنند یا آب کمتری مصرف کند و ...

این برنامه می‌تواند با پخش فرم‌های عضویت در بین افراد آن قشر (مثلاً دانش‌آموزان) پایان پذیرد.

کسانی که عهده‌ی کوچک برای انجام فعالیت‌های کوچک را با خود و این سازمان‌ها می‌بندند، عنوان ارزشمند همیار (سبز) محیط‌زیست را کسب می‌کنند.

دقت نظرهای لازم:

- رفتارهایی که از دانش آموزان خواسته می‌شود، باید ساده و ترجیحاً لذت‌بخش باشد.
- تشویق‌های ساده و مؤثر (حداقل کلامی) مثبت در زمینه محیط‌زیست، به تثبیت هویت «همیار محیط‌زیست‌بودن» این دانش‌آموزان کمک می‌کند.
- باید مراقب بود که تشویق‌ها تنها برای رفتارهای سنگین و سخت صورت نگیرد. در این صورت، تعداد کمی قادر به انجام آن هستند و علاوه‌براین، رقابت ناسالمی بین دانش‌آموزان اتفاق می‌افتد.
- داشتن نمادهایی مثل بازو بند همیار محیط‌زیست و افتخار به آن نیز در این زمینه مؤثر است.
- طبیعتاً دانش‌آموز از زمان شروع طرح، ممکن است درست رفتار نکند و احتمالاً رفتارهای مخرب محیط‌زیستی هم خواهند داشت. در این رفتارها نباید تنها آن‌ها را مقصر شناخت؛ زیرا نبود تسهیلات و... هم در این رابطه اثرگذار است. نباید فکرهای ضدونقیض و احساسات گناه یا خطا در ذهن دانش‌آموز آن قدر قوی شود که خود را یک فرد مخرب محیط‌زیست ببیند.
- آنچه برای این طرح از لحاظ پرسنل، مواد، زمان، مکان و هزینه لازم است، عبارت‌اند از:
 - پرسنل: یک نفر سخنران داوطلب یا اعزام‌شده به محلّه خاص که به‌صورتی ماهانه یا دو ماهانه در رابطه با محیط‌زیست به اجرای سخنرانی با نفوذی بپردازد.
 - مواد موردنیاز: -

زمان مورد نیاز: متغیر است و براساس توان سخنرانان اعزام شده یا داوطلب مشخص می‌شود.

مکان انجام آن: ترجیحاً مدارس.

هزینه: در صورت داوطلب بودن سخنران نیازی به پرداخت هزینه نیست؛ اما اگر سخنران اعزام شود، پرداخت حق الزحمه‌ای متوسط به وی لازم است.

حامیان سبز محله: گروه‌های بزرگسال محلی را شناسایی و حمایتشان را جلب کنیم.

هر یک از گروه‌ها یا اشخاص دلیلی برای حفظ محیط‌زیست دارند. برخی نگرانی‌های اخلاقی و هنجاری دارند و نگران هستند که ظلمشان نسبت به محیط‌زیست به خود آن‌ها برگردد. عده‌ای دیگر از مراقبت از خاک و موجودات و حیوانات لذت می‌برند و دسته‌ای دیگر در پی حفظ منافع و هزینه‌های فعلی یا آینده جامعه خود هستند.

هدف این طرح شناسایی گروه‌های بزرگسال (کوچک و خواه بزرگ) از اقشار مختلف محلی و جلب همکاری آنان در رابطه با موضوعات مختلف است.^۱ شاید نتوان به‌راحتی بزرگسالان را عضو گروه‌های محیط‌زیستی کرد، ولی می‌توان همکاری آنان را به صورت‌های مختلف جلب کرد و آن‌ها را به انجام برخی فعالیت‌های محیط‌زیستی ترغیب کرد. در کتاب مسائل اجتماعی آسیب‌زا با نگاهی به پیشگیری محله‌مدار (جعفری روشن، ۱۳۹۴) از تأثیر روش‌های مختلف به‌صورت مفصل صحبت شده است.

۱. یکی از اهداف کمی و عینی مهم این طرح می‌تواند افزایش تعداد رفتارهای بزرگسالان به نفع محیط‌زیست در مقایسه با قبل از این طرح باشد. تعداد رفتارهای زیست‌محیطی مثبت بزرگسالان محله بعد از این برنامه یا تعداد مشارکت‌کنندگان در طرح‌های زیست‌محیطی باید افزایش یابد.

حداقل این است که می‌توان با آن‌ها به نحوی مؤثر سخن گفت. گروه‌های زیادی در سطح محله حضور دارند. مثلاً، انجمن اولیاء و مربیان، جمع‌های مختلف آموزشی یا حتی کسانی که به‌صورت گروهی به ورزشهای صبحگاهی می‌پردازند، جمع‌های مناسبی هستند که یکدیگر را می‌شناسند و برای پذیرش ارزش‌های انسانی و زیست‌محیطی آمادگی دارند. همچنین در هر محله مساجد، نمازهای جماعت یا نماز جمعه در هر شهری پذیرای تعداد کثیری از افراد است که خداوند را شاهد و ناظر اعمال خود می‌دانند. بدین ترتیب، ارتباط مؤثر با هر قشر یکی از کلیدی‌ترین نکات است. مُزر و دیلینگ^۱ (۲۰۱۰) ایده‌هایی مهمی را برای ایجاد یک ارتباط مناسب در زمینه موضوعات زیستی محیطی مطرح کرده‌اند، آنان گفته‌اند:

- ارزش‌ها، باورها، انگیزاننده‌ها، مهارت‌ها، داشتن نوعی احساس کارآمدی، حمایت اجتماعی، فشار همسالان، اثرگذاری بیشتری در تغییر رفتارها دارند. البته حتی افراد علاقمند به مراقبت از محیط‌زیست با موانعی روبرو می‌شوند. به‌طورکلی، افراد ممکن است به علم و حقایق مربوط به تغییر آب‌وهوا بی‌توجه باشند، اما فرهنگ مراقبت از محیط‌زیست را داشته باشند و نگران پدیده‌هایی همچون تغییر آب‌وهوا باشند و فعالیت‌ها را انجام دهند.

- راه‌های جلب توجه همچون تبلیغ ترس یا دعوت به راهکارهای سریع و آسان، همیشه موجب تسهیل عملکرد نمی‌شود. ترس اغلب باعث خاموشی موقت است. این مکانیسم‌ها باید با راه‌های مثبت و مناسب همراه باشند.

- مردم اغلب چرخه‌های توجه دارند و تغییرات آب‌وهوا همیشه اولویت اول زندگی مردم نیست. تغییرات آب‌وهوا را در چارچوب موضوعات مهم و نگرانی‌های زندگی مردم بگنجانید و آنان را در قالب موضوعاتی همچون

1. Moser & Dilling,

اقتصاد، کودکان، سلامت و امنیت طرح کنید.

- مشخص کنید که مردم به چه چیزی اهمیت و ارزش قائل هستند. نوع خاصی از ارتباطات همه مخاطبان را تحت تأثیر قرار نمی‌دهند. مطالب را برای هر گروهی با توجه به موضوعات مهم از نظر آنان مطرح کنید.

- موضوعات را در زمینه فرهنگی مخاطب مطرح کنید.

- اعتماد به انتقال‌دهنده پیام در مقایسه با ارائه‌ی پیام به خودی خود یا ساختن پیام اهمیت بیشتری در رابطه با باورکردنی بودن مطلب دارد.

- ارتباط چهره‌به‌چهره در مقایسه با تبلیغات گسترده برای جمع‌های بزرگ، اغلب اهمیت بیشتری در حرکت‌های مردمی به نفع رفتارهای زیست‌محیطی دارد.

- اعتماد مردم به مسئولان مهم است؛ پس، توصیه می‌شود برنامه‌هایی از طرف سازمان‌های متولی محیط‌زیست یا شهرداری طرح‌شده و واقعاً اجرا شوند (برنامه‌هایی همچون اجاره گسترده دوچرخه در سطح شهر و حتی استفاده هرازگاهی مسئولان از دوچرخه یا بهبود کیفیت بنزین).

فعالان محیط‌زیست پس از ارتباط مؤثر با گروه‌های مختلف می‌توانند از این گروه‌ها، به‌ویژه رهبران آن‌ها، بخواهند در مورد یک رفتار زیست‌محیطی همکاری کنند؛ همکاری‌هایی مثل استفاده از دوچرخه در سفرهای تفریحی و غیرضروری در محله، صرفه‌جویی در آب و برق. البته در اینجا گرفتن تعهد شفاهی و کلامی از افراد نیز باعث همکاری بهتر افراد می‌شود.

- در این راستا متقاعد کردن هیات مدیره مجتمع‌ها یا افراد دارای قدرت (مدیران و...) در سازمان‌ها و... نیز بسیار مفید است. آنان می‌توانند قاعده و قانون رفتاری را تبلیغ کنند و در محل خود جا بیاندازند؛ مثلاً، در مجتمع‌های سازمانی (به‌ویژه افرادی که در یک ساختمان شرکت می‌کنند) می‌توان از

افراد خواست که مسیر هر روزی خود به محل کار را در منطقه‌ای از شهر اعلام کنند و به جای استفاده‌ی تنها از خودرو شخصی، هر دو یا سه نفر از افراد یک ساختمان از یک خودرو استفاده کنند. این راه حل در مجتمع‌های مسکونی که به سازمانی تعلق دارند، بسیار کارآمد است.

دقت نظرهای لازم:

باید دقت داشت که جلب همکاری مردم در زمینه‌های مختلف و در رابطه با هر موضوع خاص، تکنیک مناسب خود را طلب می‌کند. این تکنیک‌ها به صورتی مفصل‌تر در کتاب «مسائل اجتماعی آسیب‌زا با نگاهی به پیشگیری محله‌مدار» آمده است.

آنچه مورد نیاز این طرح از لحاظ پرسنل، مواد، زمان، مکان و هزینه عبارتست از: پرسنل: گروه‌ها یا حتی افرادی که داوطلب بوده و از مهارت‌های ارتباط مؤثر و نفوذ اجتماعی و رهبری بالایی برخوردارند و خود فعال زیست محیطی هستند.

مواد مورد نیاز: -

زمان مورد نیاز: با در نظر گرفتن نوع فعالیت زیست محیطی و افرادی که مخاطب این طرح هستند و شرایط زمینه‌ای، به زمان بیشتر یا کمتری نیاز است.

مکان انجام آن: مکان هر گروهی که مخاطبان در آنجا تردد دارند.

هزینه: هزینه پرداختی به پرسنل فعال می‌تواند از منابع شهرداری و منابع سازمان‌های محیط‌زیستی تأمین شود.

رهبر محلی سبز: تعهد و همکاری رهبران با نفوذ مذهبی محلی را جلب کنیم. آموزه‌های مذهبی ما مملو از مطالبی است که بر حفظ حرمت از محیط‌زیست تأکید دارد. به طور مثال، یکی از مهم‌ترین موارد آن عبارتست از: مردم کسی

است که گفتارش در زندگی تو را خوش آید و خدا را برای آنچه در دل شاهد می‌گیرد، در حالی که سرسخت‌ترین دشمنان است. و هنگامی که پشت کند و روی گرداند، می‌کوشد که در زمین فساد و تباهی به بار آورد و زراعت و نسل را نابود کند و خدا فساد و (تباهی) را دوست ندارد (بقره: ۲۰۴-۲۰۵). بسیاری از جمع‌های غیررسمی مذهبی به‌صورت طبیعی در محل وجود دارند؛ مثلاً، جلسات آموزش قرآن یا جلسات ختم سوره مبارکه انعام. در این طرح از دغدغه طبیعی افراد صادق مذهبی در خصوص پرهیز از اسراف و آسیب‌نرساندن به دیگر موجودات استفاده می‌شود. بدین ترتیب، هدف کلی این طرح تبلیغ موضوعات و روش‌های زیست‌محیطی توسط سخنرانان و مبلغان مذهبی است.^۱

می‌توان با افراد بانفوذ مذهبی صحبت کرد و آن‌ها را در زمینه‌های زیست‌محیطی، مثل تفکیک زباله، آموزش داد و از آنان خواست که با انتقال آموخته‌های عملی خود به دیگران، به موضوعاتی مثل نحوه بازیافت زباله، نحوه صرفه‌جویی و عدم اسراف در آب، صرفه‌جویی در مصرف برق، پیاده‌روی برای فعالیت‌های غیرضروری در محل و برنامه‌های زیست‌محیطی کمک کنند. به‌طور مثال، آنان در این جمع‌ها می‌توانند آموزش قدم‌به‌قدم در زمینه‌هایی مانند صرفه‌جویی آب ارائه دهند و از افراد بخواهند این آموزش‌ها را به دیگران نیز انتقال دهند.

اما علاوه بر این، می‌توان افرادی را نیز در فضای سازمان‌های غیردولتی مرتبط با محیط‌زیست پرورش داد. به‌طور مثال، افرادی زمینه دارند یک جلسه ختم

۱. یکی از اهداف کمی و عینی این طرح که می‌تواند تأثیرگذاری طرح را نشان دهد، این است که تعداد رفتارهای محیط‌زیستی (و حداقل قصد انجام رفتارهای زیست‌محیطی) افرادی که معمولاً در مجالس مبلغان و سخنرانان شرکت می‌کنند و پس از یک دوره زمانی مورد سؤال قرار می‌گیرند، به‌صورت معنادار و مشخصی در مقایسه با دیگر افراد و یا در مقایسه با گذشته خودشان باید تعداد رفتارهای زیست‌محیطی بیشتری داشته باشند

انعام را هدایت کنند. بدین ترتیب، در کنار برنامه‌های مذهبی، برای حفظ محیط‌زیست نیز تبلیغ می‌کنند و حتی برای آن سازمان درآمدزایی کنند.

دقت‌نظ‌های لازم:

یکی از بهترین موضوعات که فرصت خوبی برای ورود به موضوعات زیست‌محیطی است، بحث پیشگیری از اسراف است. ترس از دست‌دادن نعمت‌ها، انگیزه خوبی برای اسراف‌نکردن در رابطه با منابع طبیعی است. به طور کلی، برای گناه اسراف، تبعات ناخوشایندی در مضامین مذهبی دیده می‌شود. آنچه برای این طرح از لحاظ پرسنل، مواد، زمان، مکان و هزینه لازم است، عبارت‌اند از:

پرسنل: اساساً هر فرد یا نماینده هر سازمان مدافع محیط‌زیست که دارای نفوذ بالای اجتماعی باشد و آگاه به فنون نفوذ اجتماعی باشد و اطلاعاتی در مورد نحوه مراقبت از محیط‌زیست داشته باشد، برای این طرح مناسب است.

مواد موردنیاز: -

زمان موردنیاز: زمان متغیر است و در رابطه با برخی افراد بانفوذ مذهبی کم و در مورد برخی بسیار بیشتر است.

مکان انجام آن: مکان می‌تواند متغیر باشد و نکته‌ی مهم اعتماد افراد مذهبی به مکان مورد نظر است؛ ترجیحاً اماکن مذهبی، یا جلسات مذهبی اولین محل آشنایی باید باشد.

هزینه: در صورت داوطلب‌بودن افراد مذهبی این طرح هزینه‌ای در بر ندارد. نماینده‌های سازمان‌های محیط‌زیستی نیز در چارچوب قوانین سازمانی خود می‌توانند پرداخت‌هایی را داشته باشند.

ستاد راهبران سبز: ستاد راهبران و مدبران سبز را شکل دهیم. ستادها در محله‌ها جایی برای هم‌افزایی نیروها و فعالیت‌های اجرایی قوی و هوشمندانه هستند. در این طرح، هدف کلی شکل‌گیری ستادی از افراد علاقمند و توانمند در محله برای انجام فعالیت‌های زیست‌محیطی است.^۱ در این طرح می‌توان از دانش‌آموزان، دانشجویان و حتی دیگر قشرها، درخواست نمود که فعالیت‌هایی را در زمینه‌های مختلف انجام دهند. فعالیت‌هایی همچون:

- گرفتن ایده و راه‌حل از کسبه و افراد محل برای حل یک مسئله زیست‌محیطی،
- گرفتن تعهد همکاری از گروه‌های مختلف مردم در رابطه با موضوعاتی مثل تفکیک زباله،
- پاکسازی سواحل رودخانه‌ها یا دریا،
- تذکر مؤثر به گردشگرانی که این محیط‌ها آلوده می‌سازند (یا استفاده از تکنیک‌های نفوذ اجتماعی).
- اجرای مسابقات علمی برای ارائه‌ی بهترین راه‌حل‌ها برای یک مسئله زیست‌محیطی نیز فعالیت جذاب و ارزشمند دیگری است؛ مانند اینکه چگونه می‌توان آلاینده‌های خاص را در پساب برخی کارخانه‌ها یا مراکز شهری مهار کرد؟ یا اینکه چگونه می‌توان در مصرف آب صرفه‌جویی کرد؟ یا اینکه دوچرخه بانوان باید چه شکلی داشته باشد؟

۱. یکی از اهداف کمی و عینی این طرح که می‌تواند تأثیرگذاری طرح را نشان دهد، این است که تعداد طرح‌های محلی که ستاد راهبران سبز به‌صورت فصلی در محله پیشنهاد و نیز برنامه‌ریزی و اجرا می‌کنند، شمارش شوند. این برنامه‌ها نه تنها این تعداد باید تفاوت معناداری با تعداد رفتارهای زیست‌محیطی گذشته در همان محله داشته باشند، بلکه باید باید با در نظر گرفتن شرایط محله‌ها وضعیت محله را باید به یک استاندارد قابل قبول برسانند.

برای صرفه‌جویی در مصرف کاغذ چه باید کرد؟ برای صرفه‌جویی در

مصرف آب چه راه‌های عملی و ساده‌ای وجود دارد؟

- ایجاد یک گروه محیط‌زیستی در شبکه‌های اجتماعی خاص محلّه.
- پیدا کردن راه‌هایی که با آن‌ها نه تنها محیط‌زیست حفظ بشود، بلکه به اقتصاد نیز کمک می‌شود.

آنچه برای این طرح از لحاظ پرسنل، مواد، زمان، مکان و هزینه لازم است، عبارت‌اند از:

پرسنل: کارگروه‌های حاضر در محلات که این مأموریت را دارند (کارگروه سلامت و محیط‌زیست) و می‌توانند از افراد علاقمند و مدبر اقشار مختلف دعوت به همکاری کنند.

مواد موردنیاز: -

زمان موردنیاز: زمان و شرایط مقتضی برای این افراد.

مکان انجام آن: می‌توان از اماکن شهرداری که به این منظور اختصاص داده شده است، (کانون‌های محیط‌زیست) استفاده کرد؛ با این حال، اگر چنین اماکنی وجود ندارند، می‌توان از اماکن دیگر محلی فرهنگسراها که با تمام اقشار مرتبط هستند، نیز استفاده کرد.

هزینه: اگر اغلب افراد یا گروه‌ها داوطلب باشند، تشکیل گروه احتمالاً هزینه‌ای ندارد، اما هریک از طرح‌ها شاید هزینه‌هایی را در بر داشته باشند.